

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У США В ЧАСИ СТАНОВЛЕННЯ РЕСПУБЛІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ КРАЇНИ

У статті проаналізовано особливості розвитку освіти дорослих у США в часи становлення республіки та економічної модернізації країни; виявлено історичні, соціально-економічні й політичні умови та інші об'єктивні фактори, що вплинули на процес розвитку освіти дорослих США в зазначені періоди, визначено її характерні ознаки, форми та особливості фінансування, виявлено провідні типи навчальних закладів і установ, що функціонували в цей час. У результаті дослідження, зокрема, виявлено, що в період становлення республіки відбувається розквіт науки, відкриваються численні освітні заклади. Освіта дорослих, хоч і не об'єднана в єдиний рух, зазнає бурхливого розвитку. Визначальними рисами періоду економічної модернізації є індустріалізація промисловості й застосування наукових знань у сільському господарстві, що зумовило започаткування системної інституційної освіти в обох цих сферах.

Ключові слова: освіта дорослих, дорослий учень, добровільна асоціація, інститут механіків, ліцей, Шатоквіанський інститут, курси при університетах, заочне навчання.

Постановка проблеми. Прискорення темпів науково-технічного прогресу, тенденція до інтеграції освітніх систем і формування європейського освітнього простору посилюють важливість освіти дорослих як засобу адаптації дорослої людини до змін, що відбуваються в сучасному інформаційному суспільстві. Успішна розбудова системи освіти дорослих в Україні можлива лише за умови вивчення та врахування позитивного зарубіжного досвіду, зокрема здобутків Сполучених Штатів Америки, що мають давню історію розвитку освіти дорослих. Відтак вивчення та творче осмислення цієї історії є актуальним і необхідним в умовах освітніх реформ, що відбуваються в нашій державі.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням проблем розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах займалися такі вітчизняні вчені, як В. Д. Давидова, І. А. Зязюн, С. М. Коваленко, Л. Б. Лук'янова, Н. Г. Ничкало, О. І. Огієнко, Л. П. Пуховська та ін. Проте особливості розвитку освіти дорослих у США в період становлення республіки та під час економічної модернізації країни висвітлені у вітчизняній науковій літературі недостатньо. Це зумовило вибір теми нашої наукової статті, **мета** якої – проаналізувати особливості розвитку освіти дорослих у США в часи становлення республіки та економічної модернізації країни.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: виявити історичні, соціально-економічні та політичні умови та інші об'єктивні фактори, що вплинули на процес розвитку освіти дорослих США у періоди становлення республіки та економічної модернізації країни; визначити її характерні ознаки, форми та особливості фінансування; виявити провідні типи навчальних закладів та установ, що функціонували в ці періоди.

Виклад основного матеріалу. У наш час освіта дорослих Америки – це багатофункціональна, складна та гнучка система, спрямована на допомогу людині в саморозвитку, задоволенні освітніх потреб, адаптації до змін соціально-економічного середовища, а відтак на розвиток та вдосконалення американського суспільства в цілому.

Як свідчить аналіз історико-педагогічної літератури, освіта дорослих – це найдавніший вид освіти у Сполучених Штатах. Вона має тривалу історію та цілу низку особливостей. Освіта дорослих виникла переважно як позаінституційна форма освіти й розвивалася протягом чотирьох століть, відтоді, як перші переселенці навчалися в індіанців виживати в умовах непростого Нового Світу.

Учені по-різному виокремлюють основні віхи в історії освіти дорослих США. На нашу думку, найбільш ґрунтовною є періодизація, запропонована Гарольдом Стаблфілдом (Harrold Stubblefield) і Патріком Кіном (Patrick Keane) [323], які виокремлюють: колоніальний період (1607–1783), період становлення республіки (1784–1865), період економічної модернізації (1866–1918), період кризи та економічного підйому (1919–1945), «ера освіти дорослих» (1946 – кінець 1980-х років), оскільки ці автори у своєму визначенні хронологічних рамок кожного періоду, на нашу думку, найбільш повно враховують такі критерії, як об'єктивні закономірності політичного, соціально-економічного та культурного розвитку держави, суспільний характер та масовість освіти дорослих, виникнення й розвиток нових інституційних та позаінституційних форм освіти дорослих.

У нашому дослідженні вважаємо за доцільне зосередити увагу на аналізі виокремлених зазначеними вченими періоду становлення республіки та періоду економічної модернізації.

Перемога у війні за незалежність від Англії (1775–1783) поклала початок утворенню нової Американської республіки, що зумовило назву відповідного періоду в історії освіти дорослих у США – періоду становлення республіки (1784–1865), нижня хронологічна межа якого знаменує встановлення миру після війни за незалежність, коли нова

Американська республіка почала вважати освіту дорослих засобом виживання, інструментом свободи, демократії та самоуправління, а верхня збігається із завершенням громадянської війни (1861–1865) між промисловою Північню країни та рабовласницьким Півднем, у результаті якої було скасовано рабство.

Про цей період Малколм Ноулз (Malcolm Knowles) писав так: «Можливо, жодне інше починання будь-якого суспільства не робило більшої ставки на вміння дорослих навчатися, ніж заснування Американської республіки, оскільки нові Сполучені Штати могли вижити лише за умови успішного перетворення всього народу з підлеглих монархії на активних громадян республіки, з народу, що звик до керівництва аристократії, на народ, здатний керувати собою сам» [2, 185].

Зазначимо, що незалежність не відразу принесла очікувані соціальні та економічні зміни. Класові, расові та гендерні нерівності продовжували існувати й визначали освітні можливості людей. Проте освіта дорослих у цей період, хоч і не об'єднана в єдиний рух, зазнає бурхливого розвитку. Її вважають необхідною умовою виживання молодого держави й засобом розвитку демократії та самоуправління. Можна стверджувати, що американська революція була не лише важливою політичною, а й соціальною подією. Саме в цей період відбувається розквіт науки, відкриваються численні освітні заклади.

Спостерігається послаблення впливу таких авторитетних соціальних інститутів, як церква та громада, відбуваються соціальні реформи, найбільш дієвим інструментом яких є добровільні асоціації, в цілому спрямовані на сприяння особистому самовдосконаленню та розвитку людей. Якщо у XVIII ст. до таких асоціацій входили переважно білі чоловіки середнього класу, то у XIX ст. вони набули більш демократичного характеру.

«Основним для суспільства, яке дозволило ширшу участь громадян у політичному житті та ширші економічні можливості, було покращення доступу до освіти і зростання можливостей для самостійного навчання» [3, 62]. Такі можливості насамперед надавали бібліотеки, які, завдяки своїм дешевим та популярним матеріалам для читання, сприяли значному зростанню рівня грамотності на початку XIX ст. Зазначимо, що саме в цей період священик Вільям Ченнінг (William Channing) висунув ідею про те, що формальна освіта – це лише підготовка до самостійного навчання протягом життя для всіх людей, а Горіс Манн (Horace Mann), на той час міністр освіти штату Масачусетс, спонукав до створення системи громадських бібліотек для втілення цієї ідеї в життя [3, 62].

Істотну роль у розвитку освіти дорослих у цей період також відігравали аграрні товариства, які, стрімко поширюючись та видаючи популярну аграрну пресу, сприяли розвитку науки та інновацій у сільському господарстві.

Серед основних чинників розвитку освіти дорослих у цей період необхідно назвати інститути механіків (Mechanic's Institutes) та ліцеї (lyceums). Після створення наукових товариств, до яких приймали лише обраних, виникла потреба в товариствах для кваліфікованих працівників та підмайстрів (apprentices). На шляху до модернізації суспільство вважало за необхідне продовжити освіту «механіків», щоб вони могли працювати над розробкою інновацій у галузі науки й техніки. Зауважимо, що цей термін на той час мав широке значення й охоплював підмайстрів, кваліфікованих робітників, майстрів-ремісників і майстринь [3, 82–83]. Так, з метою сприяння соціальному та економічному прогресу виникли й розвивались інститути механіків. Щодо іншої відомої програми освіти дорослих, яка мала назву «американський ліцей», то вона також набула великого поширення в цей історичний період. Три основні напрями цієї програми – розвиток системи безплатних середніх шкіл, створення бібліотек та музеїв, організація лекцій та дискусій для дорослих.

Наступним періодом в історії розвитку освіти дорослих США є період економічної модернізації (1866–1918). Він починається після завершення громадянської війни та скасування рабства і триває до закінчення Першої світової війни. Визначальні риси цього періоду – індустріалізація промисловості та застосування наукових знань у сільському господарстві, зумовили започаткування системної інституційної освіти працівників в обох цих сферах.

У цей період зростає число освітніх закладів, розширюються можливості доступу до знань. На думку М. Ноулза, саме збільшення кількості навчальних установ було головною рисою цього періоду [1, 74]. Головними рушійними силами поширення знань і культури було бажання отримати матеріальну користь, віра в цінність широкої загальної освіти та переконання, що знання, поширені серед усіх прошарків населення, рухатимуть цивілізацію вперед. Освітні можливості швидко поширювались у сфері економіки і змінювались разом із модернізацією індустрії та сільського господарства [3].

Основними досягненнями в освіті дорослих у цей період були Шатоквіанський інститут (Chautauqua Institution), який надавав широку загальну освіту в обсязі коледжу для нефахівців, та курси при університетах

(university extension), метою яких було ознайомлення місцевої громадськості з результатами наукових досліджень, що здійснювалися в університетах.

Заснований у 1874 р. у Шатокуа (штат Нью-Йорк) як літня школа для вчителів недільної школи, Шатоквіанський інститут швидко розширив свою програму й додав до неї літературу, природничі науки, історію та інші загальні дисципліни. Протягом багатьох років мандрівні шатоквіанські школи несли культуру в міста й села всієї Америки [2, 186].

На особливу увагу заслуговують погляди одного із засновників цієї організації Джона Вінсента (John Vincent), який передбачив багато ідей, поширених в освіті дорослих у період після Першої світової війни. Д. Вінсент стверджував, що дорослість – це найкращий період для інтелектуального розвитку. Він уважав, що освіту можна здобувати в будь-якому віці й у будь-якому місці. Вона не обов'язково мусить бути пов'язаною зі школою, вчителями та іспитами. Люди зазнають освітнього впливу протягом усього життя: вони навчаються на особистому досвіді, особливо у кризові періоди. Д. Вінсент не лише вірив у право всіх людей на освіту, а й уважав неперервне навчання в дорослому віці священним обов'язком кожного [4; 5].

Шатоквіанський рух мав надзвичайно велику освітню цінність, зокрема, завдяки політичним дискусіям та обговоренню соціальних реформ, що активно відбувалися в цей період.

Ідея про те, що університет несе відповідальність за освіту дорослих громадян у місцевості, де він розташований, виникла на зламі століть і зреалізувалася в заснуванні курсів при університетах (university extension), які почали розвиватися як окрема додаткова галузь освітньої діяльності цих навчальних закладів із поширення знань серед місцевого населення. Сучасну модель таких курсів було створено в Університеті штату Вісконсін у 1906 р. [2, 186]. Там на зміну пріоритету предметів академічного та культурного циклу прийшли загальні програми, що охоплювали всі галузі життя людей і держави – сільське господарство, промисловість, політику, а також спрямовувалися на розв'язання соціальних та моральних проблем. Президент університету штату Вісконсін, відомий педагог Томас Чемберлен, уважав, що університет повинен служити як механікам, так і фермерам, пропонувати як практичні курси, так і курси культурного спрямування, допомагати місцевим асоціаціям здійснювати освітню діяльність у галузі промисловості, а також у професійній та культурній сферах [3; 6]. Досвід Університету штату Вісконсін було запроваджено по всій країні, а курси було організовано в більшості коледжів та університетів Сполучених Штатів [2, 186].

В означений період також набули широкої популярності публічні лекції, які проводилися переважно в ліцеях, що належали місцевим громадам. Також у цей час завдяки збільшенню числа тих, хто навчився і полюбив читати книги, газети та журнали, швидкими темпами розвивалася видавнича справа та значно зросла кількість громадських бібліотек, які вірили у свою освітню місію і разом з безкоштовними державними школами (public schools) несли спільну відповідальність за освіту людей.

Новою інституційною формою поширення сучасних знань про матеріальний світ були музеї. З освітньою метою також демонстрували свої експонати різноманітні виставки.

Однією з найбільш популярних і далекосяжних інновацій у цей період була ідея системного заочного навчання (learning by correspondence). Уперше запроваджена в Шатоквіанському інституті, ця ідея набула значного поширення у приватних заочних школах та на заочних відділеннях університетів. М. Ноулз зазначає, що мільйони американців одержали подальшу освіту (further education) заочно [2, 186]. За його словами, «до Першої світової війни комерційні заочні школи надали системні можливості одержання знань більшій кількості дорослих, ніж будь-яка попередня інституційна форма освіти дорослих» [1, 40].

Індустріалізація у Сполучених Штатах змінила характер роботи, культуру робочого місця і спосіб життя. Проте робітники не відразу сприйняли всі ці перетворення. Наприкінці 1890-х років у відповідь на робітничі заворушення, страйки та радикальні політичні ідеї було започатковано рух за сприятливі умови виробництва (industrial welfare movement), що приніс прогресивну гуманітарну реформу на робочі місця. Здійснювалися заходи, спрямовані на покращення умов праці, а також сімейного, культурного життя та життя громади. Програми соціальної допомоги охоплювали сфери відпочинку та освіти, а також поширювалися на бібліотеки, читальні зали, музичні колективи, театри, клуби, спортивні зали, кафетерії та будинки для пристарілих [3, 149–150].

Але головним досягненням цього періоду, яке мало істотний вплив на характер освіти дорослих у США, було створення асоціацій, що об'єднували людей за професійними та іншими інтересами, наприклад, Американська бібліотечна асоціація, Американська асоціація домашнього господарства та ін. М. Ноулз та Ю. Джонсон зазначають, що більшість закладів, які надають освітні можливості дорослим, було засновано саме в цей час [2, 186]. Характерною рисою цих асоціацій було те, що вони не займалися винятково освітою дорослих, проте вона була важливою

частиною їхньої роботи. М. Ноулз та Ю. Джонсон виділяють дві особливості освіти дорослих у цей період. По-перше, вона не була окремим, незалежним видом діяльності, а лише доповнювала інші. По-друге, люди та організації, що займалися освітою дорослих, налагоджували контакти між собою на ґрунті конкретних спільних інтересів, поки що не усвідомлюючи загальнонаціональних завдань [2, 187].

Надзвичайно важливим започаткуванням було запровадження постійної прямої фінансової підтримки освіти дорослих з боку федерального уряду в сільському господарстві, професійній сфері та домоводстві, внаслідок чого відбулося докорінне перетворення всієї галузі освіти дорослих. Перший такий крок було зроблено на початку Першої світової війни, а саме в 1914 р., із прийняттям закону Сміта-Левера. Цим законом запроваджувалася програма, що передбачала виділення федеральною владою грошової допомоги штатам на поширення знань про сільське господарство (cooperative agricultural extension service).

Ця програма була одним із найважливіших започаткувань в освіті дорослих і мала масштабний вплив на американське суспільство й культуру. До середини 1960-х років налічувалося щонайменше 16 тис. сільськогосподарських агентів, що, поширюючи знання, здійснювали освітній вплив на мільйони фермерських сімей [2, 187].

Федеральний уряд також дбав про потреби кваліфікованих робітників військової промисловості під час Першої світової війни. За законом Сміта-Хью 1917 р. виділялася грошова допомога штатам від федерального уряду на поширення знань у таких галузях професійної освіти, як сільське господарство та ремесла, переважно через систему безкоштовних державних шкіл. Під час війни уряд також фінансував програми «американізації», спрямовані на виховання в іммігрантів відданості американським демократичним цінностям та способу життя.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. 1. У період становлення республіки молода Американська держава почала вважати освіту дорослих засобом виживання, інструментом свободи, демократії та самоуправління. Характерними ознаками означеного періоду є те, що освіта дорослих, хоч і не об'єднана в єдиний рух, зазнає бурхливого розвитку. Розширюється доступ до освіти, зростають можливості для самостійного навчання. Провідними типами навчальних закладів та установ є бібліотеки, аграрні товариства, інститути механіків, ліцеї.

2. Визначальними рисами періоду економічної модернізації є індустріалізація промисловості та застосування наукових знань у сільському господарстві, що зумовили започаткування системної

інституційної освіти працівників в обох цих сферах. Зростає кількість освітніх закладів, розширюються можливості доступу до знань. Виникає заочна форма навчання. Створюються асоціації за професійними та іншими інтересами. Запроваджується постійна пряма фінансова підтримка освіти дорослих з боку федерального уряду. Основними освітніми закладами для дорослих є Шатоквіанський інститут, курси при університетах, публічні лекції в ліцеях місцевих громад, громадські бібліотеки, безкоштовні державні школи, музеї.

Проведене дослідження не вичерпує зазначеної проблеми. Особливо перспективним може бути вивчення проблеми історичних аспектів поширення грамотності серед жіночого та індіанського населення США.

ЛІТЕРАТУРА

1. Knowles M. S. A history of the adult education movement in the United States: Includes adult education institutions through 1976 / Malcolm Shepherd Knowles. – Malabar, FL : Krieger Publishing, 1977. – xvi, 426 p.
2. Knowles M. S. Adult education in the United States / M. S. Knowles, E. I. Johnson. // Encyclopedia Americana – International edition : in 30 volumes. – Danbury, Connecticut : Grolier Incorporated, 1995. – Volume 1. – P. 185–190.
3. Stubblefield H. W. Adult education in the American experience: from the colonial period to the present / H. W. Stubblefield, P. Keane. – San Francisco : Jossey-Bass, 1994. – XVIII, 397 p.
4. Stubblefield H. W. The idea of lifelong learning in the Chautauqua movement / H. W. Stubblefield // Adult education. – 1981. – № 31. – P. 198–208.
5. Stubblefield H. W. Towards a history of adult education in America: the search for a unifying principle / Harold. W. Stubblefield. – London : Croom Helm, 1988. – 208 p.
6. Stubblefield H. On the origins of the term and meanings of «Adult Education» in the United States / H. Stubblefield, J. Rachal // Adult education quarterly. – 1992. – Vol. 42, № 2. – P. 106–116.

РЕЗЮМЕ

И. Н. Литовченко. Особенности развития образования взрослых в США во время становления республики и экономической модернизации страны.

В статье проанализированы особенности развития образования взрослых в США во времена становления республики и экономической модернизации страны; выявлены исторические, социально-экономические и политические условия и другие объективные факторы, повлиявшие на процесс развития образования взрослых США в указанные периоды, определены его характерные признаки, формы и особенности финансирования, выявлены ведущие типы учебных заведений, функционировавших в это время. В частности, установлено, что в эти периоды состоялся расцвет науки, открылось множество образовательных учреждений, бурно развивалось образование взрослых. Индустриализация промышленности и использование научных знаний в сельском хозяйстве обусловили введение системного институционального образования работников в обеих этих сферах.

Ключевые слова: образование взрослых, взрослый обучающийся, добровольная ассоциация, институт механиков, лицей, Шатоквианский институт, курсы при университетах, заочное обучение.

SUMMARY

I. Lytovchenko. The characteristics of adult education in the United States during the formation of the Republic and economic modernization of the country.

The paper analyzes the characteristics of adult education in the United States during the formation of the Republic and economic modernization of the country; finds out the historical, socio-economic and political conditions and other objective factors that have influenced the development of adult education in the United States during these periods, determines its characteristics, forms and specific features of financing, identifies the major types of educational institutions and establishments that functioned at that time. It was during this period that the science was flourishing, and many educational institutions were opened. The characteristic feature of that period was that adult education, underwent rapid development. The distinctive features of the period of economic modernization were industrial development and the use of scientific knowledge in agriculture, which led to the initiation of the systemic institutional education of workers in both these areas.

Key words: *adult education, adult learner, voluntary association, Institute of Mechanics, Lyceum, Chautauqua Institution, university extension, distance learning.*